

Česko-lužický věstník

číslo 9 / září 2017

ročník XXVII

Petr Bezruč

Kdo na moje místo?

Tak málo mám krve a ještě mi teče
z úst.

Až bude růst
nade mnou tráva, až budu hnít,
kdo na moje místo,
kdo zdvihne můj štít?

V dým zahalen vítkovských pecí jsem stál,
noc zřela mi z očí, plam z nozdry mi vál,
nech zářilo slunce, nech večer se šelil,
já semknutou brvou jsem vrahy ty měřil:
ty bohaté židy, ty grófy ze šlachty,
já, škaredý kovkop, jak vyskočil z šachty.
Nech diadém jednomu na skrání svítíl,
každý z nich upjatý pohled můj cítil,
mou zařatou pěst, můj vzdor,
hněv kovkopa z Beskyd a z hor. —
Tak málo mám krve a ještě mi teče
z úst.

Až bude růst
nade mnou tráva, až budu hnít,
kdo místo mne na stráž,
kdo zdvihne můj štít?

Štů na moje městno?

Tak mało mam krwě, a hišće mi ćeče
z horty.

Hdyž budže rosć
nade mnu trawa, hdyž budu hnić,
štů na moje městno,
štů zběhnje mój škit?

Wot kura Wítkovskich pęcow sym wobdaty stał,
nóc hladaše z wočow, woheń je z nosa mi prał,
njech smaleše slónco, njech wječor so šerił,
ja sym so na swojich mordarjow měřil:
ći bohaći pijelcy, zemjanska šlachta,
ja wohidny hórnik, kak wuskoćich z šachta.
Njech diadem jednomu na skrónjomaj stojał,
kóždy je so mojeho pohlada bojał,
mojeje pjasće, mojeho hroženja,
mje hórniky z Beskidow, mojeho złoženja. —

Tak mało mam krwě, a hišće mi ćeče
z horty.

Hdyž budže rosć
nade mnu trawa, hdyž budu hnić,
štů městno mnje na stráž,
štů zběhnje mój škit?

Přeložil Ota Wićaz

V polovině září jsme si připomněli sto padesát let od narození básníka Petra Bezruče. Básníka národního, tajuplného, za socialismu protežovaného kvůli sociálně kritickému rázu jeho básní. V posledním čtvrtstoletí však z obecného povědomí vymizel, jistou službu mu snad prokazují zhudebnění některých textů Jaromírem Nohavicou (kdo však ví, že jde o Bezručovy verše?).

Po Babičce Boženy Němcové jsou Bezručovy Slezské písně druhou českou knihou, která se v lužické srbštině dočkala zatím aspoň dvou vydání. První bylo připraveno už roku 1930, do výroby se ale dostalo později, kdy už v Německu vládli nacisté a kniha jim byla trnem v oku, a tak vyšla roku 1935 v Praze v nákladu pouhých 500 exemplářů. Druhé vydání, z něhož podáváme ukázkou, vyšlo roku 1962 a je to výbor 39 básní: tři dolnolužicko-srbské překlady pořídil Čech Węcslaw Serb-Chejnicański, čtvrtý Mina Witkoj; o hornolužicko-srbské převody se podělili Józef Nowak a Ota Wićaz.

Na ukázkou předkládáme právě jednu ze zhudebněných básní. Povšimněme si rozdílů znění: po druhé světové válce například nesměl v básni zůstat žid v negativní souvislosti.

Druhým významným česko-lužicko-srbským výročím bylo osmdesát let od úmrtí prvního československého prezidenta Tomáše Garriguea Masaryka (14. září 1937). S Lužickými Srby a jejich osudem se seznámil již za studií (setkal se dokonce ještě s Michalem Hórnikem), vždy podporoval kulturní styky a spolupráci mj. prostřednictvím Adolfa Černého; jeho spis Nová Evropa přeložil do hornolužické srbštiny novinář Jurij Wićaz. Za první světové války uvažoval o připojení Lužice k ČSR, budou-li Lužičtí Srbové chtít. Roku 1922 dosud jako jediný náš prezident oficiálně přijal na Pražském hradě účastníky výpravy lužicko-srbských pěvců do Čech (viz foto).

Z DOMOVA

➤ **Z kolesom do „Zloteje“ Prahi**

Njédzelu, 14. meje, spožći Drježdžansko-mišnjanski biskop Heinrich Timmervers 23 holcam a 21 hólcam 8. a 9. létnika Radworskeje wosady swjaty sakrament fírmowanja. Jako překwapjenku běchu knjez farar B. Jakubaš a někotři starši mladostnym jězbu z kolesom do Prahi organizowali. Tuž podachu so 9. julija 17 „zmužitich“ mladostnych pod nawodom knj. fararja Jakubaša, z knjeni Chěžcynje a Winarjec mandzelskimaj na puč do Prahi. Wosebje přerňa etapa jězby přez Łužiske hory do Kytlíc, blisko Českeje Kamjenicy, běše za kolesowarjow wosebite wužadanje. Přez Skónčnje do jědžechu sej mladostni 12. julija do Prahi. Tu čakaše na nje znowa napinacy program. Tróšku wučerpani wobdžělichu so woni z dostojnosću na Božej mši w cyrkwi swjateje Marije dobyča (Panny Marie Vítězné), praji so tež: w Jězulatku. Mnoho wěriwych ze wšelakich serbskich wosadow běchu sej tohorunja do Prahi došli. Boža mša, kotruž celebrowaše knj. farar Jakubaš, zawostaji w mnohich kemšerjach hluboke emocionalne začuće. Běše dže to po dolhej dobjě zaso přerňa serbska Boža mša w českej stolicy. Po Božej mši přeprosychu člonoj Towarstwa přecelow Serbow mladostnych a wšitkich zajimcow do Serbskeho seminara. Z wulkej prócu a lubosću běchu někotři člonoj SPL hosćom slódný bufet a wšelakore napoje přihatowali. Ze zajimom sčehowachu hosćo krótkemu přednoškej wo stawiznach Serbskeho seminara a jeho woznamje za nas Serbow. Tež M. Hórnikowa knihownja zbudži wulki zajim. Po wopyće seminara wobhladachu sej mladostni hišće wšelakore zajimawostki w Praze. Štwórtk podachu so młodzi kolesowarjo na dopuč do Łužicy. Sobotu so woni tróšku mučni, ale poňi začišćow zaso do Radworja wróćichu.

Na tutym městnje wuprajamy wosebity džak knjezej A. Křížej, knjezej D. Lenkej, knjeni A. Křížovej a knjeni L. Lenkovej. Zdobom džakujemy so knjezej Lukášej Novosadej, předsydzje SPL, kiž je wopyt w seminarje zmóžnił.

Jan Rjelka

Slovníček: spožćić – udělit, propůjčit; fírmowanje – bífírmování; podáč so – vydat se; zmužity – odvážný, zmužilý; wužadanje – náročnost, požadavek; dostojnosć – důstojnost; začuće – pocit; sčehowac – sledovat; mučny – unavený; začišć – dojem.

Z HORNÍ LUŽICE

➤ (SN 3. 7., 23. 8.) **Dvě lužickosrbské wesnice slavily v létě výročí.** Svých 400 let si mezi 29. červnem a 2. červencem připomněla Nowa Wjeska nedaleko Worklec pestrým programem se sportovními akcemi a besedami. Svou 700letou existenci oslavila dolnolužická vesnice Rubyn mezi Chotěbu-

zi a Wjerbnem o víkendů 18.–20. srpna. Vrchol programů tvořily slavnostní průvody, které předvedly v inscenovaných obrazech vývoj obou vesnic od založení do současnosti i lužickosrbská řemesla a tradice.

➤ (SN 21. 7., 24. 7., 11. 8.) **Lužickosrbského básníka Jurije Chěžku připomněli u příležitosti 100. výročí jeho narození v sobotu 22. července v Hórkách.** Básník a odpůrce nacismu zahynul ve válce v roce 1944. Vzpomínková akce se konala u Chěžkova rodného domu a jeho texty byly čteny na Dnu poezie a svobodného slova v pátek 11. srpna ve Wojerecích.

➤ (SN 21. 7.) **Mezinárodní svátek lužickosrbské poezie je letos po 38leté tradici zrušen.** Sdělili to předseda Kruhu lužickosrbských spisovatelů Benedikt Dyrlich a místopředseda Svazu lužickosrbských umělců Měto Benada ve čtvrtek 20. července na setkání Kruhu v Budyšině. Za důvod označili neúspěch jednání s předsedou Svazu lužickosrbských umělců Janem Bělkem o pojištění svátku a propadnutí termínu možnosti uzavření smlouvy o příspěvku na svátek od Lužickosrbské nadace.

➤ (SN 24. 7.) **V neděli 23. července se konal vůbec první lužickosrbský fotbalový superpohár.** Sportovní klub Njebjelčicy tak oslavil šedesát let existence: byl založen 8. listopadu 1957. Turnaje se účastnily čtyři lužickosrbské fotbalové celky. Kromě njebjelčických to byli SJ Chróscicy, Sokoł Ralbicy/Hórki a ST Marijina Hwězda z Pančic-Kukowa. Ve finále se prosadily Chróscicy proti ST Marijina Hwězda a vezly superpohár domů. Soutěž byla divácky velmi dobře přijata, což by mohlo být pobídkou, aby se lužickosrbský supercup uskutečnil také v příštím roce.

➤ (SN 10. 8.) **Lužickosrbským záležitostem se věnoval německý spolkový ministr vnitra Thomas de Maizière** (CDU). Ve středu 9. srpna navštívil Lužickosrbský dům v Budyšině, přivítali ho předseda Domowiny Dawid Statnik, bývalá poslankyně německého spolkového sněmu Marja Michałkowa a ředitel Lužickosrbské nadace Jan Budar, následovala krátká pracovní konference. Na té se věnovali mimo jiné problému lužickosrbských jmen v občanských průkazech, digitalizaci a také iniciativě Federalistické unie evropských národních menšin (FUEN), Minority SafePack.

➤ (SN 14. 8.) **Sjednotit lužickosrbskou mládež a dát jí společný hlas je cílem Lužickosrbské rady mladých,** která se poprvé sešla v sobotu 12. srpna k ustavujícímu zasedání v budyšínském Lužickosrbském domě. Mladí zástupci devíti spolků, mimo jiné spolku lužickosrbské mládeže Pawk, taneční skupi-

ny Smjerdžaca a některých klubů mládeže, jsou teď voleni na dva roky a chtějí zastupovat zájmy lužickosrbské mládeže. Setkání iniciovala a organizovala Rejzka Krügerowa, referentka vzdělávání zastřešující organizace Domowina.

➤ (SN 31. 8.) **Budyšínská Lužická tiskárna (Lausitzer Druckhaus GmbH), která zároveň tiskla mnoho let večerník Serbske Nowiny, ukončila k 31. srpnu 2017 činnost z důvodu insolvence.** Bankrot tradiční společnosti, bývalé Lužickosrbské tiskárny, znamená i konec poválečné lužickosrbské tiskařské historie v Budyšině. Neznamená však konec Serbských Nowin, poněvadž ty tiskne od začátku září společnost DVH Weiss-Druck GmbH ve vsi Horách u Wojerec.

Z DOLNÍ LUŽICE

➤ (NC 12. 7.) **Příloha Nowého casniku pro mládež „RJAGAWA“ se věnovala historii chotěbuzské věznice.** Do ní byli zavíraní zejména političtí vězni a lidé, kteří se pokusili ilegálně opustit NDR. Věznice byla navržena pro 600 lidí, ale začátkem padesátých let zde bylo až 3 000 vězňů. Další nápor věznic zažila v roce 1968, kdy řada občanů NDR vyjádřila nesouhlas s okupací Československa. V současnosti v budově sídlí Středisko lidských práv, které zde provozuje muzeum. Návštěvníci uvidí vybavení cel, figuríny vězňů nebo celou po tzv. filcunku.

➤ (NC 30. 8.) **Německá menšinová rada chce přilákat další signatáře petice pro iniciativu Minority SafePack.** Podle předsednictva Domowiny, která v německé menšinové radě zastupuje lužickosrbskou menšinu, je v Německu nízké povědomí o této iniciativě, proto je nutné ji intenzivněji podporovat a snažit se získávat další podpisy. Iniciativa Minority SafePack, kterou připravila Federalistická unie evropských národů (FUEN), si klade za cíl zlepšit práva národnostních menšin v celé Evropě. (*O petici jsme již informovali v ČLV 6/2017 a 7-8/2017, je dostupná na internetových stránkách <www.minority-safepack.eu> a také fyzicky v Lužickém semináři – pozn. red.*)

➤ (NC 16. 8.) **Před volbami do spolkového sněmu politické strany vyvěsily na veřejných prostranstvích své plakáty.** Některé byly strženy nebo pozměněny. V Žyłowě byly přelepeny nápisem „Bog daj rozým“.

Z BRANIBORSKA

➤ (NC 19. 7.) **Polsko bylo informováno o novém školním nařízení v Braniborsku.** Rozhodla tak Rada pro lužickosrbské záležitosti. Ta ještě na začátku června, kdy zasedala, neměla potřebné informace k úpravě předpisu, jenž má platit od dalšího školního roku. Nařízení, které připravuje braniborské ministerstvo školství, může ohrozit zájmy

lužickosrbšské menšiny. Rada pro lužickosrbšské záležitosti tak aplikovala ustanovení braniborské ústavy (čl. 2 odst. 1), na základě kterého Braniborsko úzce spolupracuje s polským sousedem. Informace o ohrožení práv lužickosrbšské menšiny byla adresována polskému ministerstvu zahraničí a polskému velvyslanectví v Německu.

► (NC 9. 8.) **V souvislosti s chystanou okresní reformou v Braniborsku zasedala Rada pro lužickosrbšské záležitosti.** Podle jejího stanoviska je nutné dbát na to, aby se podmínky Lužických Srbů dále nezhoršovaly. Rada vychází z toho, že nově vzniklé okresy budou větší, čímž se zhorší vyjednávací pozice lužickosrbšské menšiny. Již nyní jsou úřady

„zodpovědných zástupců pro lužickosrbšské záležitosti“ spíše čestnou funkcí. Do budoucna bude třeba vyvíjet větší tlak na ty instituce na zemské úrovni, které mají vliv na lužickosrbšské školství, jazyk a kulturu.

Ze Serbských Nowin podává Alena Pawliček a z Nowého Casniku Josef Blažek.

TÉMA

K dokumentaci západogrodeckého nářečí lužické srbštiny

Jindřich Vacek

(část II.)

„Střední přechodný dialekt“

V saské Horní Lužici se setkáváme s představou, že *zapadna Grodkowska narěč* jakožto jedno z lužickosrbšských přechodných nářečí v sobě do značné míry spojuje hornolužické a dolnolužické jazykové prvky podobně jako nářečí slepjanské. Ke vzniku této představy v neposlední řadě přispěla klasifikace nářečí, jak ji provedl dr. Arnošt Muka.¹ Ten totiž nářečí Bluně a některých okolních obcí označil za jeden z přechodných dialektů (německy *sorbische Grenzdialekte* nebo *sorbische Übergangsdialekte*), a to za *střední přechodný dialekt* (něm. *mittlerer Grenzdialekt*).

Ve své průkopnické práci věnované dnes už zaniklému středolužickému nářečí mužakovskému však přechodný charakter západogrodeckého nářečí zpochybnil Lev Vladimirovič Ščerba,² jenž uvádí: „Къ сожалѣнію, данныхъ о языкѣ этого «средняго пограничнаго говора» очень мало. [...] По моему, впрочемъ провизорному, мнѣнію, это настоящій нижнелужицкій говоръ, въ который, можетъ быть благодаря близкому сосѣдству, вошло значительное количество верхнелужицкихъ словъ, или точнѣе, словъ въ верхнелужицкой формѣ.“³

Ani naše mínění v tomto ohledu není definitivní – zatím se nám podařilo pořídit přepis jen asi šestiny materiálu získaného v Bluni a přeepsané texty dosud nebyly podrobeny lingvistickému zkoumání –, avšak tento materiál se zdá dávat za pravdu Ščerbovi.

Čtenář alespoň zběžně znalý hornolužické a dolnolužické srbštiny si na základě textů v příloze názor na postavení západogrodeckého nářečí udělá sám. Pro ty, kdo s lužickou srbštinou obeznámeni nejsou, zde uvádíme přehled základních rozdílů mezi hornolužickou a dolnolužickou srbštinou (ve výčtu rozdílů v oblasti fonologie a morfologie se budeme z větší části přidržovat výkladu Šewcova)⁴. Uvádíme vždy příklad z hornolužické (hsb.) a dolnolužické (dsb.) srbštiny, jak je uvádí Šewc, a nově doplňujeme příklad ze západogrodeckého nářečí (zg.).

Fonologie

- V hsb. se praslovanské *g* mění v *h*, v dsb. zůstává *g*: hsb. *hora, hladać*, dsb. *gora, glědaś*, zg. *gora, glědaś*.
- V hsb. se uprostřed slova setkáváme s *à* tam, kde dsb. má *ě*: hsb. *hladać*, dsb. *glědaś*, zg. *glědaś*.
- V hsb. se setkáváme s *or*, respektive *oł* tam, kde dsb. má *ar*, *ar* nebo *er*, respektive *ał*, *al* nebo *lu*: hsb. *kołbasa, korěma, hordy*, dsb. *kjalbas, kjarcma, gjardy*, zg. *kjalbas(a), kjarcma, gerdy*. Pokud jde o tvar *gerdy*, na zvukovém záznamu

¹ MUCKE, Karl Ernst Dr., *Historische und vergleichende Laut- und Formenlehre der niedersorbischen (niederlausitzisch-wendischen) Sprache. Mit besonderer Berücksichtigung der Grenzdialekte und des Obersorbischen*, S. Hirzel, Leipzig 1891.

² ŠČERBA, s. 7–8.

³ „Bohužel, údajů o tomto středně přechodovém dialektu je velmi málo [...] Dle mého, avšak provizorního, názoru se jedná o skutečný dolnolužický dialekt, do kterého se dostalo, snad kvůli teritoriální blízkosti, poměrně velké množství hornolužických slov, případně přesněji, slov v hornolužické podobě.“ TAMTÉŽ, s. 3–4.

⁴ ŠEWC, s. 244–246.

- jasně slyšíme *e*, ale v korektuře náš informátor opravil na *ja*. Nicméně oba tvary, *gerdy* i *gjardy*, zmíněnému pravidlu odpovídají.
- V hsb. se setkáváme se samohláskou *o* tam, kde dsb. má *e*: hsb. *won*, dsb. *wen*, zg. *wen*.
 - V hsb. se setkáváme se samohláskami *ó*, *ě* tam, kde dsb. má *o*, *à*: hsb. *blóto, hród, pęc*, dsb. *bloto, grod, pjac*, zg. *bloto, grod, pjac*.
 - V hsb. se setkáváme se sykavkou *č*, v dsb. došlo ke změně v *c*: hsb. *čas, čorny*, dsb. *cas, carny*, zg. *cas, carny*.
 - V hsb. se setkáváme s *ě*, v dsb. došlo ke změně v *à*: hsb. *wjes, njesć*, dsb. *wjas, njasć*, zg. *wjas, njasć*.
 - V dsb. se mezi palatálními konsonantami uchoval vokál *à*, zatímco v hsb. došlo k jeho změně na *ě*: hsb. *přećel, dźesać, dźeržeć*, dsb. *pšijaśel, źaseć, źaržaś*, zg. *pś(i)jaśel, źaseś*, ale *źeržaś*.
 - V dsb. se na počátku slova uchovalo původní *ch*, zatímco v hsb. došlo k jeho změně v *k^h*: hsb. *k^hodźić, k^hory*, dsb. *chojźiš, chory*, zg. *chojźiš, chóry*, ale *Kóśabz* (hsb. *Choćebuz*, dsb. *Chóśebuz*).
 - V hsb. se uchovaly afrikáty *ć* a *dź*, zatímco v dsb. došlo k jejich změně v *ś*, *ź*: hsb. *ćeta, dźěd*, dsb. *śota, źěd*, zg. *śota, źěd*.
 - Sykavky *ś*, *ź* jsou v hsb. měkké, kdežto v dsb. tvrdé: hsb. *śić, żywy*, dsb. *śys, żywy*, zg. *śys, żywy*.
 - V hsb. se uchovaly skupiny souhlásek *kr, pr, tr*, kdežto v dsb. dochází k jejich změně v *kś, pś, tś*: hsb. *trawa, wutroba, prosyć*, dsb. *tśawa, wutśoba, pśosyś*, zg. *tśawa, wutśoba*, ale *prosyś*.

Morfologie

- V hsb. se v plurálu rozlišuje mezi podstatnými jmény mužskými životnými rozumnými a ostatními podstatnými jmény mužskými, zatímco v dsb. k tomuto rozlišování nedochází: hsb. *To su stari nanojo* / *To su stare hady* / *To su stare słowniki*, dsb. *To su stare nany* / *To su stare gady* / *To su stare słowniki*, zg. *To su stare nany* / *To su stare gady* / *To su stare słowniki*.
- Ve spisovné hsb. se u maskulin uchoval tvar vokativu, v dsb. nikoli: hsb. *nano!, přećelo!, knježe!*, dsb. *nan!, pšijaśel!, knjež!*, zg. *nan!, pś(i)jaśel!, knjež!*.
- V dativu singuláru maskulina je v hsb. koncovka *-ej*, v dsb. *-oju*: hsb. *nanej, přećelej*, dsb. *nanoju, pšijaśeloju*, zg. *nanoj, pś(i)jaśeloj*.
- V hsb. má tvar duálu v maskulinu tvary *-aj, -omaj*, v dsb. *-a, -oma*: hsb. *nanaj, nanomaj*, dsb. *nana, nanoma*. V případě zg. náš informátor váhal mezi hsb. a dsb. tvary (stejně jako si nebyl jist nominativem plurálu *Serbja/Serby*). Naproti tomu u sloves používal v duálu jednoznačné dsb. tvary: *smej pšišlej* (hsb. *smój pšišlej*), *wónej pisatej* (hsb. *wonaj pisataj*).
- Hsb. používá čtyři různé minulé časy (perfektum: *sym pisał*, aorist/imperfektum: *napisach/pisach*, pluskvamperfektum: *běch pisał*, iterativní perfektum: *bych pisał*), kdežto mluvená dsb. zná jen tvary perfekta: *som pisał, som napisał*. Tyž tvar jako dsb. používá i zg. nářečí: *som pisał, som napisał*.
- V hsb. se konjunktiv tvoří pomocí příslušných tvarů pomocného slovesa *być* (*bych, by, by, bychmój, byštaj/bystěj, bychmy, byśće, bychy*) a přičestí minulého významového slovesa, kdežto v dsb. se konjunktiv tvoří pomocí neměnného tvaru *by* a přičestí minulého významového slovesa: hsb. *bych dźělał, bychmy dźělałi*, dsb. (*ja*) *by źělał, (my) by źělałi*. V případě zg. náš informátor váhal mezi hsb. a dsb. tvary, přičemž hsb. tvary dobře neovládá (v případě hsb. tvarů mohlo jít o vliv v Bluni dříve používaných hsb. kostelních zpěvníků, případně o vliv naší hornolužické srbštiny, viz výše).

Pokud jdeo Mukovo územní vymezení rozšíření „středního přechodného dialektu“, zdá se, že není zcela přesné. Podle Muky se jím mluvilo v obcích Drětwja (něm. *Zerre*), Terpje (*Terpe*), Zabrod, Blun, Prožym

(*Proschim*), Parcow, Bjezdowy (v západogrodeckém nářečí *Bjzadowy*) a Škodow (*Scado*). Jak však výslovně uvádí na zvukovém záznamu náš informátor, „...ta naręc we Terpjem jo buła Błóšanska, kus hynajkša kaž Blunju a we Zabroże“⁵ (tj.: nářečí v Terpji bylo jako v dolnolužických Błotech [něm. *Spreewald*], trochu jiné než v Bluni a Zabrodu).⁶

Pokud jde o obec Prožym, odpověděl informátor na otázku, zdali prožymská lužická srbština byla stejná jako srbština v Bluni: „Tšo-chu, ale kus hynajkša. Te su prajili »hobjed«, »hordowaš«. My prajimy »wordowaš« abó tak... [...] ... wóna jo »šece prajila: »My bužomy hobjedowaš.« A ja som wjele raz prajil: »Nó, naša baba a mama, my smy »šece prajili »My bužomy wobjedowaš.« A ta jo prajila »hobjedowaš.«“ Uvedená informace však sama o sobě nestačí k tomu, abychom uvažovali o existenci samostatného prožymského nářečí. Ke kolísání mezi počátečním *w-* a *h-* dochází i v nářečí slepjanském (*wokno/hokno*), jehož jednotu, pokud víme, dosud nikdo nezpochybnil.⁷

Český sorabista Jan Petr píše: „Germanizaci podlehla oblast mezi Kalawou, Chotěbuzem, Zlým Komorowem a Grodkem a také vesnice v okolí Grodka. Tím se ve skutečnosti oddělila Horní a Dolní Lužice a vytvořily se dva nespojené jazykové ostrůvky.“⁸

Jazykový materiál z Bluně svědčí o tom, že poněmčení oblasti kolem Grodku neznamenal vznik pásma německy mluvícího obyvatelstva mezi mluvčími hornolužické a dolnolužické srbštiny; mluvčí *dolnolužického* západogrodeckého dialektu byli i nadále sousedy obyvatel vsí wojerecké farnosti, kde se mluvilo nářečím *hornolužickým*. Mezi těmito farnostmi existovaly podle svědectví našeho informátora cíle styky: „...dyž jo do Blunja »šišla, smy na kermušu gromadu »šišli, te Žižinske su pejedali pó wórjeckem, te Bjzadojske pó bjzadojskem a te Terpjanske pó terpjanskem. A my pó blunjanskem. [...] A rozměli smy se »šycke.“⁹ Pokud jde o současnost, náš informátor dodává: „Dyž ja do Žižinog' »šidu a we méjkej starobje někogo zmakam abó tak, my se serski rozprajamy.“ Upřesněme tedy, že poněmčením kraje mezi Kalawou, Chotěbuzem, Zlým Komorowem a Grodkem došlo k oddělení Horní a Dolní Lužice, ale co se jazyka týče, dolnolužickosrbské *jazykové* území se rozdělilo do dvou navzájem nespojených oblastí, z nichž ta jižní bezprostředně sousedila s jazykovým územím hornolužickým.

Závěry

Cílem shromažďování materiálu v nářečí střední Lužice, jímž se mluvilo na jihozápad od Grodku, bylo přispět k lepšímu poznání jedné složky kultury, která v průběhu 20. století postupně zanikla. Shrňme zde stručně výsledky, kterých bylo dosaženo:

Byla vytvořena západogrodecká verze 17 z 24 úvodních textů (dialogů) z naší učebnice lužické srbštiny. Takto vzniklý text do značné míry umožňuje poznat každodenní mluvený projev v tomto nářečí.

Zároveň s překladem zmíněných dialogů byly v západogrodeckém nářečí pořízeny zvukové nahrávky v celkovém rozsahu přibližně tří hodin. Vzhledem k tomu, že doposud bylo známo jen několik málo kratších západogrodeckých textů, představují tyto zvukové záznamy příhodný materiál k dalšímu zkoumání.

Nahrávky pořízené v Bluni svým obsahem pokrývají různá témata, jako jsou např. vzpomínky z mládí, škola, duchovní a bohoslužby v Bluni, některé lidové zvyky, ústup lužické srbštiny v Bluni a dnešní jazyková situace v sousedních obcích, činnost *pobrajšky* a zřízení vlastního vesnického muzea, bájně bytosti, žertovné příhody aj. Jsou tedy také zdrojem informací o životě Lužických Srbů v Bluni od 30. let minulého století až do dneška.

Třebaže nechceme předcházet výsledkům náležitého lingvistického zkoumání jazykového materiálu z Bluně, shromážděný materiál

⁵ Zvukový záznam je dostupný na adrese <<https://youtu.be/kRVn1J6PX1Q>>.

⁶ Srov. poznámku č. 21, soukromé sdělení prof. Helmuta Fasky.

⁷ Podle ústního sdělení paní Roží Šenkarjowé z července 2015 převažovalo počáteční *w-*, respektive *h-* v jednotlivých slepjanských obcích takto: *h-*: Slepó (ve slepjanském nářečí *Slěpe*), Brězowka, Džěwin; kolísání *h-/w-*: Rowno (*Rowne*), Trjebin; spíše *w-*: Trjebink; *w-*: Miloraz, Mułkecy (*Mułkoce*).

⁸ PETR, Jan, *Nástin politických a kulturních dějin Lužických Srbů*, Státní pedagogické nakladatelství Praha, Univerzita Karlova v Praze 1972, s. 249.

⁹ Zvukový záznam je dostupný na adrese <https://youtu.be/kRVn1J6PX1Q> (konec záznamu).

Hornolužický kostelní zpěvník, který v r. 1881 dostal děd H. Kurja darem od svého kmotra Matejse Wósenka, svého strýce. Polovina knihy je tištěna hornolužickosrbsky, druhá polovina německy. Je zřejmé, že místní lidé, kteří tehdy mluvili lužickosrbsky, psali německy, foto Jindřich Vacek

se zdá dávat za pravdu Šcerbovým pochybám o „přechodném“ charakteru západogrodeckého nářečí.

PŘÍLOHA A: Zápis textu v západogrodeckém nářečí Blunjanska krónika

My we Blunju smy měli tež janu staru króniku. 'Dy jo pisana word'wała, to ja njewěm, ja som buł dwanas' lět stary, až som ju wizeł, tu króniku. To jo, zo som »šece k mojej babje chójzil' »sez tu łuku tamlaj a zes tym gólcem we tom twarjenju Wažniko'c tam som tež sobu nutškach buł. A ten stary žěd, ten jo »šece »ši wonkje stojał a glědał, nam pejedał serski a my smy se »jaselili. A pótn som raz we tej spē buł a wón jo měł tajke małe knižki tam lažecy a ja som prajil: »Žědo, co ga wy how mašo?« Nó, wón praji: »To jo jana stara krónika. Tam jo pisane hyžno wót »šesnastego stolětka a wót »šternastego su pisali, kajke gubjene žni su byli. Krupki su zbili trajdu a to pótn su hejdu syli a wót hejdu su klěb pjakli abó wót kóleja su tež klěb pjakli, a te luže su glodne byli. To su byli »šelajke lěta.« A ja som pótn prajil, njeby mi-li ju raz wupožycyl, ja by tam raz laž'wał we njej. A pón jo mi ju dał a ja som se domach »šecko »šelaz'wał. Tam jo »šelajke stojało wót starych casow. Jo, a pón, až som buł ze šule...»

Blunju jo buł jan šulař. Ten jo buł we wójnje tež we tej partaj nutškach, NSDAP, a wón jo buł pó wójnje pón tež dalej šulař. Ale pótn jo zgónil, zo wóni b'za jogo hol'was a zawrěš. A wón jo se wupórał »sez noc do Zapadneje Němskeje. A tak jo wóna ta žeńska mi pótn pejedała, wóni su pytali, ale ten jo se ju raz požycyl, ale ten njejo ju wěcej »šipórał. A tak jo se to zgubiło. A to jo škóda, wót starych casow pón mało wěmy. My wěmy, zo ta cerkwja jo se stwariła »šenas' sto a tśiasedymzaseš. A tež te druge wěcki, kaž som ja tebe pejedał wót tych serskich knigłow¹⁰, wót spěwarskich, te až jo ten šulař Müller pisał...»

Ten manuskript jo »šišel do Barlinja. Tam jo jaden to namakał, ten až jo serske kjerliše pytał za blóšanske knigly. A čiščane njejsu wordowali, te spěwarske. A ten manuskript jo wóstał. A wón jo mi swětłowobraz wót teje wobalki dał. To jo rědna wobalka, ale te knigly njejsu wordowali čiščane. Ta cerkwejo jo buła natwarjena tśiasedymzaseš, »šesnastem lětstotku, a pón te knigly su pisane pješasedymzaseš... To jo dwě lěše za tym, až jo se ta cerkwja natwariła. A to jo škóda, zo te njejsu čiščane wordowali. Wón jo napisał tekst we němskem a we serskem tež, a to pó blunjanskem.¹¹

¹⁰ Pověšme si, že při vyprávění používá náš informátor výraz *knigly* jako plurale tantum, stejně jako se používá ve spisovné dolnolužické srbštině a ve slepjanské, a s tvarem plurálu se setkáváme i v deminutivu (*wón jo měł tajke małe knižki tam lažecy*). Při překladu dialogů píše *knigla*, tedy používá singulár. Toto je příklad, proč musíme informátorův psaný projev srovnávat s jeho projevem mluveným.

¹¹ Zvukový záznam tohoto vyprávění je dostupný na adrese <<https://youtu.be/g79ZogDdNSk>>.

PŘÍLOHA B: Porovnání textu ve spisovné hornolužické srbštině, v západogrodeckém nářečí a ve slepjanském nářečí

a) Spisovná hornolužická srbština

JURIJ: Tu naša četa bydli.
DAN: W tutej chěži?
JURIJ: Haj. Dyrbimoj po schodach horje hić, wona na přenim poschodze bydli. (*Wón zazwóni.*)
WRÓBL: Witaj k nam, Jurjo.
JURIJ: Wjerš pomazy, wujo! Je četa tež doma?
WRÓBL: Haj, wězo. Štō da tōn młody muž je? Je wón tež z Chrósćic?
JURIJ: Ně, to je mój rumunski přečel.
WRÓBL: Rumun! *Herzlich willkommen!*
DAN: ...? Njerezumju, rěčće serbsce, prošu.
WRÓBL: To tola wěrnō njeje! Twój rumunski přečel móže serbsce?
DAN: Trochu.
WRÓBL: To je šwarna wěc! Ale pójće tola nutř. Prošu jara, knježe. Kajke je waše mjeno? Ja sym Franc Wróbl.
DAN: Ja rěkam Dan Ionescu.
WRÓBL: Wjeselu so, zo was zeznaju.
Zastupće do jstw, prošu. (*K žonje:*) Marka! Pój raz pohladać, štō je nas wopytał.
ČETA: Witaj, Jurjo!
WRÓBL: Jurja tola znaješ. Na tutoho młodeho knjeza pohladaj. Wón je z Rumunskeje, ale powěda serbski kaž my. Wón rěka...
DAN: Dan Ionescu.
WRÓBL: To je moja žona Marka.
ČETA: Witajće k nam. Sydnće so, prošu. Sće sej Budyšin wobhladać přijěł?
JURIJ: Ow ně, četa. Wón je runje nětko z čahom z Rumunskeje přijěł.
ČETA: Ale čehodla njejsy to hnydom prajił, Jurjo? Tōn knjez je cyle wěsće wšōn sprōcny. Njechaće so wumyc? Tam je naša myjarnja. Mydło tam namakaće, čiste trěnje wam hnydom přihotuju.
DAN: Wutrobny džak. Bych so rady wumyl, ale nječińće sej mojedla žane starosće.
WRÓBL: Štō wy we wašej starobje wěsće, štō su starosće...¹²

b) Západogrodecké nářečí

JURO: How naša šota bydli.
DAN: We tom domje?
JURO: Jo. Musymej po trjepje górej hyš, wóna na přenej etaży bydli. (*Wón zazwóni.*)
WRÓBL: Witaj k nam, Juro.
JURO: Bog žekuj, wuj! Jo ta šota tež domach?
WRÓBL: Jo, wěsće. Štō ga ten młody muski jo? Jo wón tež z Chrósćic?
JURO: Ně, to jo mój rumunski psjašel.
WRÓBL: Rumun! *Herzlich willkommen!*
DAN: ...? Njerezmeju, prosym, pejedajšo serski.
WRÓBL: To ga wěrnō njejo! Twój rumunski psjašel móže serski?
DAN: Tšocho.
WRÓBL: To jo šwarna wěc! Pójšo pak nutš. Prosym, knjez. Kajke jo wašo mjeno? Ja som Fryco Wróbl.
DAN: Ja som Dan Ionescu.
WRÓBL: Wjaselim se, žo was zeznaju.
Prosym, zastupšo do jspy. (*Ku žeńskej:*) Marka! Pój raz glědaš, štō jo k nam psišel.
ŠOTA: Witaj k nam, Juro!
WRÓBL: Jura ga znajoš. Na togo młodego knjeza poglědaj. Wón jo z Rumunskeje, a pejeda serski ka(j)ž my. Jom' praje...
DAN: Dan Ionescu.
WRÓBL: To jo mója žeńska Marka.
ŠOTA: Witajšo k nam. Prosym, syńčo se. Sčo psijeli se Bydyšin wobglědaš?
JURO: Ow ně, šota. Wón ga jo rowno zes bonu z Rumunskeje psijěł.
ŠOTA: Ale dla cog' ga njejsy to nidy prajił, Juro? Ten knjez jo wěsće wšen mucny. Njechašo se wumys? Tam jo naš bad. Mydło tam namakašo, cyste twjelki wam nidy psigót'ju.
DAN: Wutšobny žěk. Ja by se rady wumyl, ale njecyńšo se mojeg' dla žane starosće.
WRÓBL: Co wy we wašej starobje wěsčo, co su starosće...

(Přeložil Helmut Kurjo, Bluní)

c) Slepjanské nářečí

JURO: How naša čota bydli.
DAN: Ho tom twarjenju?
JURO: Jo. Musymej po schodach górej hyć, wóna na prjenej etaży bydli. (*Wón zwóni.*)
WRÓBL: Witaj k nam, Juro.
JURO: Pomagaj Bog, wuj! Jo čota tež doma?
WRÓBL: Jo, se wě. Chto da ten młody cłojek jo? Jo wón tež z Chrósćic?
JURO: Ně, to jo mój rumeniski (p)čačel.
WRÓBL: Ruman! *Herzlich willkommen!*
DAN: Njerezomějom, pójedajšo lubej serski.
WRÓBL: To todlā wěrnō njejo! Twój rumeniski (p)čačel móže serski?
DAN: Trošku.
WRÓBL: To jo šwarnje! Ale pójčo jen nutš. Prosym, kněz. Kajke jo wašo měno? Ja som France Wróbl.
DAN: A mi se praji Dan Ionescu.
WRÓBL: Wjeselim se, až was zeznajom.
Stupčo, prosym, do jspy. (*Na žeńsku:*) Marka (Majka)! Pój raz glědać, chto jo nas wopytał.
ČOTA: Witaj, Juro!
WRÓBL: Jura da znajoš, glědaj how na togo młodego kněza. Wón jo z Rumenskeje, ale pójeda serski kaž my. Jomu praji se...
DAN: Dan Ionescu.
WRÓBL: To jo mója žeńska Marka.
ČOTA: Witajčo k nam. Syńčo se, prosym. Sčo (p)čišli se Bydyšin hōglědać?
JURO: Ow ně, čota. Wón jo rowno nēnter zes čēgom z Rumenskeje pčijěł.
ČOTA: Ale cogla njejsy to nedym (|| *glajch*) prajił, Juro? Ten cłojek jo zawěsće jare mucny a pčemachtany. Njechašo se humyc? Tam jo naša myjarnja. Mydło tam namakačo. Cystu twelku wam nydom pčinjesu.
DAN: Wutrobny džěk. By se rady humyl. Ale njegotujčo se mojedla žene starosći.
WRÓBL: Co wy we wašej starobje wěsčo, co su starosći...

(Přeložila Roža Šenkarjowa, Rowno/Rowne)

DALŠÍ LITERATURA

- Duchowne kjarliže*, Ludowe nakładnistwo Domowina, Budyšin 2007, s. 831–861: Slěpjańske kerluše a kerluški (do slepjanského nářečí přeložila Roža Šenkarjowa)
- KAULFÜRSTOWA, Juliana, *Plachta petna hulicowańkow. Slěpjańska srbščina w słowje a pismje – Erzählungen aus dem Grastuch. Schleifer Sorbisch in Wort und Schrift*; wudawačelka: Domowina – Župa Jakub Lorenc-Zalěski z. t., Slepo 2015
- Serbska poezija: Roža Šenkarjowa*, Ludowe nakładnistwo Domowina, Budyšin 2009
- Sorbischer Sprachatlas*, Band 13, Synchronische Phonologie, bearbeitet von H. Faßke, Domowina-Verlag, Bautzen 1990
- ŠURMAN, Pětš, *Nadžija na swobodu*, Ludowe nakładnistwo Domowina, Budyšin 2000
- Zatajena njeprawda*, zestajał a zawod napisał Michał Nuk, Ludowe nakładnistwo Domowina, Budyšin 2004

Vesnické muzeum Helmuta Kurja v Bluní, detail interiéru, foto Jindřich Vacek

¹² VACEK, *Curs...*, úvodní rozhovor ke 12. lekci.

Folklorní festival v Chrósčicích

Co člověka vede k tomu jet na folklorní festival?

A k tomu do specifického místa kdysi v Německu, kde většinou žijí Lužičtí Srbové?

Čím je motivován?

Přemýšlím, co mě osobně vedlo k tomu, že jsem jela a že jsem jela ráda.

V mém případě je to kombinace všeho.

Miluji hudbu.

Ráda poznávám nové věci.

S nadšením cestuji a objevuji nové kraje, mravy, způsoby života, víru lidí v daném místě, motivace k životu, ke konání dobra.

Aktivně podporuji slabší či slabé.

Jsem věřící a cítím se dobře v prostředí, které ctí víru, které ctí Boha.

Folklorní festival v Chrósčicích je krásná bohulibá událost, konající se jedenkrát za dva roky. Na festival jsou zvány folklorní soubory z celého světa, zvláště ty, jejichž členové pocházejí z menšin žijících na území cizího státu. Letos takovým souborem byla třeba česká Holubička, jejíž členové – Češi – žijí v Chorvatsku. Jejich vystoupení jsem si moc užila, byla jsem nejednou doma. A silně jsem zautuložila jet na folklorní festival do Strážnice. Letos se jeho termín kryl s termínem festivalu v Chrósčicích (o víkendu 24. a 25. června), tak asi proto tam vystoupil jediný soubor z Česka.

Nevím, jak je to jiné roky, ale asi vždy je nějaký soubor, který překvapí vysokou profesionalitou, mimořádným výkonem. Jedním z letošních favoritů byla skupina z Egypta. Jejich vystoupení bylo výjimečné a předčilo veškerá očekávání. Hlavním hrdinou festivalu se stal mladý Egyptan, který se dobrých dvacet minut točil na jednom místě a při tom vytvářel speciální obrazce z kulatých obručí a z barevných suknic. Svým výkonem nadchnul publikum, které jeho vystoupení ocenilo dlouhým potleskem a výkřiky obdivu.

Festival probíhal v sobotu paralelně ve dvorech sedmi statků. Měli jsme k dispozici program, některá vystoupení se opakovala či dokonce přemisťovala na jiný dvůr. Výhodou byla pestrost prostředí, procházky čistou a krásně nazdobenou vesnicí. A také to, že se v každém dvoře prodávalo jiné občerstvení. Přitom ne ledajaké, nýbrž složené z místních, většinou domácích specialit. Jedinou nevýhodou bylo, že i při maximální snaze vidět co nejvíc mně některá vystoupení unikla.

Cestou vesnicí jsem zažila nádherné improvizované vystoupení místního hudebníka. Hrál na klavír a obklopen převážně dětmi zpíval krásné lidové písně. A ty děti s ním. Radostně, aktivně, nikdo je nenutil. Bylo vidět, že to ty děti baví, že zpívají s radostí a že jsou na zpěv zvyklé. To mně na Lužických Srbech bylo moc sympatické. A navíc znali a zpívali i české písně!

Neděle začala mší pod širým nebem. Miluji takové mše. Mám při nich pocit propojení se svými předky, kteří takové mše zažívali určitě častěji než my dnes. Cítím tam spojení s přírodou, nebem, lidmi a Bohem. Ve třináct hodin pak festival vrcholil průvodem všech vystupujících souborů po hlavní chrósčické ulici. Všichni ve svých krojích defilovali kolem špalíru přihlížejících a vždy se cestou zastavili a předvedli kousek ze svého umění. Později odpoledne se zase hrálo a tančilo na scéně pod širým nebem.

Celý festival je krásná událost – lidé se potkávají, zdraví. Všude je slyšet lužická srbština. Vypadá to, že přetrvá navěky. Díky těmto lidem. Díky jejím potomkům. Držme jim při tom palce. Pomáhejme jim.

Jiřina Muzikářová

„Hele, cestou se ještě zastavíme dát Pátovi kytičku. Zrovna dneska je to pětasedmdesát let, co ho zabili.“ začal R. hned zkraje. „Ale kušuj, uděláme to zejtra, teď musíme vyrazit, stejně jedem pozdě.“ – „Věci se maj dělat v den, kdy se udělat můžou. A já nemůžu za to, žeš zaspal.“ kontroval R., takže bylo třeba utkáni rozhodnout: „Pátovi je jedno, jestli dostane kytku o den později, hlavně že si vzpomeneme. Tyhle tvoje výmysly na poslední chvíli jsou vždycky bejkárna.“

Pátovi jsem skutečně nezastavil a spěchal dál až do Pančic. Bankomat ve vsi mile překvapil nabídkou jazyků: už to tu jde i česky a polsky, jenom lužickosrbsky pořád nic. Mlčí ale celá vesnice. V rozpáleném odpoledni je prázdná, místní Döner Kebab má přesto otevřeno pro neexistující zákazníky a majitel Turek se před výlohou sluní. Hlavní tepna Pančic je rozkopaná, klášter je za barikádou, a nedá se tedy dostat do Kukowa, natož do Chrósčic. Nutno vzít zavděk polňačkou. „Tady už chybí jenom asfalt, jinak je tu všecko. Podívej na to krásný podloží,“ veselí se spolujezdec R., jenž se živí jako dopravní expert. Ploužíme se přes kamínky a sledujeme mladý párek, jak si u cesty šteluje štafle pod třešni. Jestli platí, že festival festivalem dělá atmosféra, tedy setkání s přáteli či střetnutí nečekaná, nepředpokládaná, nová, začali jsme dobře. Mladí se polbí, my jedem dál.

„Na Horní Lužici je nejkrásnější, jak se ti znenadání vynoří zpoza kopce věž kostela. Nikdy nevíš, za kterým to zrovna bude.“ řekl mi kdysi básník M. a já si na jeho přesné vidění znovu vzpomněl, když se za horizontem vyloupily milované Chrostice. Do jejich středu se přes zatarasy nedalo dostat, tak jsme zůstali za Satkulou na louce pod velkým dubem; vprostřed noci se tu pod jeho korunou rozvalíme na karimatky, ráno jeho větve nabídnou vlahý stín. Výběr noclehu nám přinese údiv mnohých: „Hdže wy spiće?“ – „W awće.“ – „Ja nic w awće, ja pod štomom.“ – „ŠTO?! A čehodla njejsce ničo prajili?! Sće pola nas nocować mōhli!“ – „Nahaj, što nětko, přichodny raz lěpje budže.“ Psi, kteří zklamali své pány.

„Zaklate!“ ulevil si R., když mu po několika marných pokusech najít v mobilu na internetu potvrzení o tom, že je student, u pokladny došlo, že pobyt tady se mu prodraží. (Blázen: každé dítě přece ví, že v Lužici není pokrytí.) „No no no!“ krotila hned jeho projev paní za přepážkou. „Vážně je to tolik přes čáru?“ dotazoval se hned R. „Haj.“ Ale poslouchal jsem to na půl ucha, protože jsem se pokoušel dovolat P. a zjistit, kde ho najdu: „Na witaj, česčeny knježe. Já se ještě válim doma na kanapi. Ale za hodinu hrajeme pola Krawčicek, tak tam buď.“ Zklamaně hlásím R., že se jdu podívat na farski dwór, co se tam zrovna děje.

Nepočítaje pokladní, potkávám prvního Srba – je to černocho. Na Facebooku jsme nedávno ukázali fotku dvou Lužických Srbech v katolickém kroji. Byly to černošky a lidé se člilili, že jsme multikulti a takovou chceme mít i Lužici a zničit ji. Myslím na tu výčitku vzápětí, když se na pódiu producují v lužickosrbských krojích členky Serbskeho ludowehe ansamblu a když v první řadě pod nimi další černocho nadšeně tleská a srbsky zpívá a hrdě svým dětem srbsky vysvětluje cosi z lužickosrbského národopisu. Kdo je v té konstelaci víc fake? On, anebo pódiové dámy, které až svléknou svou pracovní draštu, převléknou se do civilu a zmizí v Budyšině jako po kterémkoli jiném profesionálním chladném vystoupení svého souboru?

Jinak je to na farskim dworje kaž přeco: znaty tam a znaty jowle. Zetkawam S., J. v jeho v posledních letech typickým kloboučku a J., které hned pyšně svěřují, že doma s dětmi poctivě čtu nejdřív *Krtka* a pak v závěsu jejího *Knočika*, aby potomci zwučovali srbsky. Scházíme s R. od hřbitova na návěs a je to ráz na ráz: „Praha přijela! No witajće k nam, knjezojo!“ volají přátelé jeden po druhém. Tisknu si ruku s F., s J., poznává nás pan Š., nejlepší řezbář široko daleko. Jeho práci bych chtěl mít: courá se po lesích, a jakmile najde pařez nebo soušku, v jejichž křivých tvarech zahlédne nějaký biblický výjev, nedá mu to a vyřeže ho do nich. Vítá mě pan H. a hned mi sděluje, jak to má v práci komplikované (předevčirem jsme spolu v Drážďanech vymýšleli, jak do Lužice dostat české učitele), objímám se s M. a těšíme se a ujišťujeme, že pozítří přijede lužickosrbské divadlo do Prahy.

„Hele, dáme si rybu z Blat,“ povídá R. u jednoho ze stánků. To už jsme i se Z., našli jsme ho na koncertu Jankahanky. J. za mikrofonem má asi nejhezčí chlapecký úsměv na světě. Zrovna se obul do Zejlera, a tak zní zlidověle devatenácté století v soundu funky jednadvacátého věku: „Lubka lilija rjenje zakčewa. / Holčo, brune, brune wočko, sydn so ke mni! / Radosć moja sy a duša we mni!“ Klukům to pořád šlape, tahle kapela by měla úspěch i v Česku. Je to jediná lužickosrbská kapela, u níž jsem o tom přesvědčen. Jenže jak toho docílit, když kluci sami jsou pořád rozlitaní po univerzitách kade všade? A tak si užívám aspoň tuhle chvíli: tleskám, řvu, hulákám, žadoním o přídavek. To už ale přichází dechovka a je v ní i P. Už se zvedl z kanape a špulí pusou, aby nátlak na trubku měl jaksepatří. Následující hodinu

srbská kapela z půli hraje české písně a dvorem zní ta podivuhodná tvrdá čeština bez dlouhých hlásek. V neschopnosti přiznat češtině délky se Srbové příliš neliší od Ostraváků.

Piju radler a tvrdím P., že lužickosrbsky se nápoji říká koleso, i když logicky by to měl být kolesowar. Nevěří mi a vypyťává se Srbů, ti to nikdy neslyšeli. P. se mi proto směje. „Ty vole, mně to kdysi říkala moje holka! Měl tys někdy holku z Lužice?“ Přiznává, že ne, a poraženě mlčí. Vítězí ale L. Vykládá mi, že chodí na terapie, že to je záhuľ, že si pobřečí, ale cítí se líp, silnější, nezávislejší na rodině, odhodlanější v práci. Dokázal říct bráchovi, aby ho už bral za sobě rovného a ne nedomrlé škvorně. Konečně je mi srbština k pořádnému hovoru.

Je po půlnoci, vzal jsem s sebou z auta láhev hruškovice. Na návsi popijíme s ostatními Čechy a tančíme se Srby. Improvizovaná kapela mladých mastí hit za hitem, lidé se radují, skotačí, kolem je plno čerstvé lásky. Civím po dívkách a poznávám, že ačkoli je mezi námi pouhých patnáct let, jsem už jinde. Začínám se překlápět k jiné generaci, pro tyhle holky být fuč. To zjištění bolí. Než se dál trýznit, jdem s R. raději spát. Cestou čurá do potoka, je to pár metrů od hrobu spisovatele B. „Ale bylo by to jiné moře, kdyby v něm nebylo vody ze Satkuly...“ prohazuje k předvedenému kolegovi výkonu, smíchy se málem skáci do vody.

Budí mě slunko, pálí do líce, slyším psy a kury. Valně mi není, ale je třeba být dál. Začínáme mší pod širým nebem, všichni poctivě stěhují nachystané lavičky z rozpálené louky do stínu smrčiny. Vedle mě J., ukazují mu, které modlitby se budou zpívat, listuje bibli a zakládá si stránky. Faráři střídají řeč za řečí: první v životě slyším, jak zní francouzština se saským přízvukem. Při poděkováních Pánu praví slovenská krojovaná dáma: „Prosíme ťa, zachovaj nám naše národnostné tradície.“ O kterépak tradice má paní strach? Co Slovensku hrozí? A jaký smysl má tradice, na niž se zapomíná, která tak zjevně je k nepotřebě? Je to ještě tradice?

Jdeme raděj za J. domů, chce vydat knížku o Cyrilu a Metodějovi, kterou napsal, a chce s tím pomoci. Konečně vidím, jak jeho dům vypadá. Láduje nás tykaňci, kolbasou i twarožkem, domlouváme podrobnosti. Je tu i D. a nevypadá dobře, hruškovice zjevně bylo dost. Později na přehlídce folklórních skupin v centru obce si ode mě bere tři eura, aby si pořídil vyprošťovák. Prochází Egyptaně a jejich maestro znovu stěží uvěřitelně vrtí nad hlavou obruči a suknicí. Divíme se, jak maličké jsou Kolumbijky. Nedivíme se, že jsou tak krásné.

Třesu si rukou s honorací: je tu poslanec Š., je tu jednatel K. i předseda D. Přichází pan T., třeseme si rukou: „Musím říct, pane premiére, že vás vídám častěji než svou ženu.“ Kontruje okamžitě: „To vám nedělá čest, příteli, s takovým skóre byste něco měl dělat.“ Na pódiu hovoří hornosrbská moderátorka s jednou účastnicí z Dolní Lužice. Ovšemže pěkně německy, vždyť jak jinak by se dva Srbové mohli dorozumět.

Je konec, s R. valíme kvapem nach Prag. Ve Zdiibech v květinářství francouzského stylu kupujeme kvítka s úmyslem položit je na Kobyliské střelnici k památníku Čechů, zastřelených za heydrichiády. Jsou mezi nimi i zakladatelé SPL bratři Josef a František Pátovi. Dějiny našeho spolku holt jsou psány také krví. A nově žihadly, neboť když jsem šel do nedaleké kašny pro vodu, aby bratrům přinesené kvítí déle vydrželo, píchla mě vos. Letošní festival končí pálením v kotníku.

Lukáš Novosad

ODJINUD

Měrcín Wjenk: Malý národ – velký blud?¹³

Serbske Nowiny 21. 7. 2017, příloha Kultura a wuměłstwo, s. 3

Hledáme-li v textovém korpusu lužické srbštiny slovní spojení „malý národ“ ve všech gramatických pádech, dostaneme více než 200 výsledků. A to v tom ani nejsou zahrnuty podobné formulace se stejným významem, jako na příklad „nárůdek“. Ve všech nalezených příkladech se sice nejedná o sebeoznačování Lužických Srbů na způsob „náš malý národ“; náhodné sondy ale ukazují, že se to vcelku týká

většiny z nich. Odhlédneme-li od toho, že i když je korpus lužické srbštiny již poměrně obsírný, ani zdaleka ještě neobsáhl celé lužickosrbské písemnictví, najdeme výraz „malý národ“ coby sebeopisování Lužických Srbů také na dalších místech. Na příklad na internetové straně Lužickosrbského muzea stejně jako v blogu autora Piwarce; mnozí z vás si jistě také vzpomenu na nějaký projev nebo moment v rozhlasovém vysílání, kde se hovořilo o „malém lužickosrbském národě“.

I po spíše krátké rešerši můžeme tedy tvrdit, že se Lužičtí Srbové formulkou „malý národ“ označují dosti často a rádi. Co to však o nás vůbec značí a vypovídá? Jistě neuškodí se nad tím chvíli zamyslet. Ne, spíše naopak – myslím si, že to dokonce může mít svou cenu.

Zda je někdo malý nebo velký, je v první řadě otázka měřítka, stanovení nebo srovnávání. Měřítka: zrno prachu je na atomární rovině příliš velké na to, abychom je postřehli – v planetárním měřítka je oproti tomu maličké. Ustanovení: kdo se chce v Sasku stát policistou, má měřit alespoň 1,6 metru – všichni ostatní jsou příliš malí. Srovnání: kočka je oproti lvu malá.

To, že se my Lužičtí Srbové sami označujeme jako „malý národ“, souvisí tedy v první řadě s neustálým porovnáváním se převážně s Němci, ale také s Čechy a Poláky. Není divu, že se srovnáváme právě s nimi – vždyť jsou to naši sousedé a součást naší každodennosti. To, že Lužičtí Srbové sami sebe vidí jako „malý národ“, není tedy náhoda anebo samovolné rozhodnutí, ale cosi souvisejícího s okolnostmi. Jistě, v bezprostředním sousedství přibližně 82 milionů Němců, 39 milionů Poláků a 11 milionů Čechů se nám zdá být samozřejmé, že na sebe nahlížíme jenom jako na malou hrstku a už se neptáme, zda je to oprávněné, užitečné, jestli je to vůbec zapotřebí či jestli to přece jen není pouze podvědomé počínání.

Když se oproti tomu v souvislosti s jazyky a počtem jejich uživatelů trochu rozhlédneme po světě, povšimneme si dvou zajímavých faktů. Ta snad nejsou právě nová nebo neznámá, ale není na škodu si je znova připomenout. Zaprve: podle údajů organizace SIL International je mateřštinou poloviny lidí na světě některá z pouhých dvaceti řečí – z celkově přibližně 7 100 jazyků! Mezi uvedenými dvaceti jazyky nejsou ani polština, ani čeština; ze slovanských je to jenom ruština. To tedy znamená, že je třeba zbývajících více než 7 000 řečí rozdělit mezi druhou polovinu lidstva. Zadruhé: cca 4 800 jazyků je mateřskou řečí pro 100 až 100 000 uživatelů. Takto nahlíženo není počet Lužických Srbů velký ani malý, ale vcelku průměrný. Ano, většina z celkového počtu jazyků má dokonce méně mluvčích nežli lužická srbština.

Jistě, člověk rád nazírá na své prostředí tak, jak to odpovídá jeho osobnímu úhlu pohledu. Když pak nahlédneme oboje najednou – čísla, podle nichž lužická srbština zase tak málo mluvčích nemá, a současně tendenci, že se sami přesto považujeme za „malý národ“ –, ukazují to na naše hodně slabé sebevědomí. Navíc je ještě dále oslabujeme, když se neustále sami popisujeme jako „malí“. Označení „malý národ“ totiž vychází z počtu mluvčích. Avšak při tom nezůstává – mluví-li se o zemích či etnikách, zní při použití výrazu „malý“ v podtónu vždy méněcennost.

Opačně tomu bývá, když se v podobné souvislosti objevuje výraz „velký“. Vždyť heslo Donalda Trumpa „*Make America great again*“ neznamená, že by chtěl zvětšit území nebo počet obyvatel USA, ale že usiluje o obnovu jak se zdá slábnoucí hospodářské a politické moci. A rovněž za pojmem „*La Grande Nation*“ tkví spíše představa o politickém a kulturním vlivu Francie nežli prostý počet Francouzů.

Ve spojení „malý národ“ zaznívá naopak stýskání si, bída a svízele. Navíc s tímto sebeobrazem souvisí i to, že se Lužičtí Srbové rádi vidí jako bezmocné oběti (o tom jsem na tomto místě již psal).¹⁴ Ano, pěstujeme si tak kolektivní komplex méněcennosti. Jak z toho ven? Prvním krokem by mohlo být to, že se vzdáme nepotřebného a škodlivého srovnávání. Vždyť – chce se mi říci našťástí – nikdo „malý lužickosrbský národ“ nevezme za ruku. Ne, jsme odpovědní sami za sebe, a tak musíme, ani malí ani velcí, ale prostě dospělí, kráčet sami.

Měrcín Wjenk (*1987, Chróscicy/Croswitz) patří k nejtalentovějším, neaktivnějším a neoriginálnějším současným lužickosrbským písničím mladým autorům. Je autorem řady časopiseckých a dalších

¹³ Originální lužickosrbský titul úvahy zní *Malý lud – wulki blud*, má tedy rýmovanou formu.

¹⁴ *Serbske Nowiny* 16. 10. 2015; český překlad viz ČLJV 2/2016.

literárních textů, včetně knižně vydané povídkové sbírky *Stary dom* (Ludowe nakladnistwo Domowina, Budyšin 2015).

V *Česko-lužickém věstníku* (v č. 2/2016) byl pod názvem *Oběti z přesvědčení? publikován překlad jeho esejistického zamyšlení o stereotypu „národního“ života a myšlení v Lužici. Nově předložený text Malý národ – velký blud? je možno chápat jako určité pokračování či pandán této úvahy. Autorovy sebevědomé názory, cíleně dekonstruuující letité a omezující stereotypy a klišé, jsou v kontextu národní reflexe Lužických Srbů stále spíše výjimkou. Lze se domnívat, že analyzované téma může rezonovat i v českém prostředí – vždyť i více než deset milionů Čechů, tedy populace řádově, nesrovnatelně větší nežli Lužičtí Srbové, se tradičně a mnohdy automaticky označuje jako „malý národ“, včetně (podprahového) přebírání latentně defetistického podtónu a obsahu tohoto pojmu.*

Přeložil a připravil Leoš Šatava

Bekommt unsere First Lady einen neuen Namen? Innenminister will sorbische Frauennamen im Pass erlauben

Bild Dresden 11. 8. 2017, s. 10

V drážďanské resp. saské regionální příloze Bildu vyšel 11. srpna článek s palcovým titulkem „Dostane naše první dáma nové jméno?“, věnovaný oficialisaci lužickosrbských příjmení. Redaktor M. Deutschmann informuje o předvolební kampani spolkového ministra vnitra Thomase de Maizière, který mezi „předvolebními dárky“ přislíbil při návštěvě Budyšina předložit návrh novely zákona o změně jména, který umožní používat lužickosrbská jména i v oficiálních dokladech (viz také zprávy v ČLV ze SN). „Lužickosrbská ženská jména končí totiž správně na -owa (vdaná) potažmo na -ec (svobodná). Téma jmen není žádný veselý folklor, nýbrž má důležitou komunikační funkci,« vysvětluje jazykovědkyně Dr. Sonja Wölke (61, správně se jmenuje Wölkowa) z Lužickosrbského ústavu,“ cituje redaktor a připomíná, že to bude znamenat, že i „první dáma“ Saska, na kterou jsou německy mluvící obyvatelé zvyklí jako na Veroniku Tillich, se pak bude i oficiálně jmenovat Weronika Tillichowa (lužickosrbsky by to ovšem bylo s jedním L - pozn. red.); článek je ilustrován realistickou fotomontáží jejího osobního průkazu s „novým“ jménem. Redaktor dále uvádí, že jestliže se počet Lužických Srbů v Sasku odhaduje na 40 000, pak se právo na změnu jména bude týkat okolo dvaceti tisíc Lužických Srbek.

zbs

KAK TO WIDŽU JA

Wid na folklorny festiwal

Tež lětsa zaso wotmě so mjezynarodny folklorny festiwal we Łužicy. A tež lětsa zaso wobdźělchu so tojšto ludzi, jako wobdźělchu, jako organizatorojo a jako hosćo.

Štož wjele domoródných Serbow prawje njezajimuje, stej přenjej dnjej festiwalu: wotewrjenje stwórtk w Budyšinje a přeni dworowy wječor w Hochozy. Na tutymaj dnjomaj skići so dobra móžnosć sebi přeni přehlad stworić. Na jednym boku, kotre skupiny su sebi scyła do Łužicy dojele, na tamnym boku, kotre skupiny su po wosobinskim měnjenju hódne sebi jich program wobhladać abo samo wospjetnje wobhladać. A tak wužich lětsa hižo k třecemu razej dwe móžnosći a sym stajnje džakowna za tutej dwaj měrnišej dnjej. Dokelž sobotu wječor w Chrósćicach, na wo wjele wjac dworach hač w Hochozy, skupiny nadeńć, kotrež sy sebi do toho w programje wupytał abo

wo kotrychž sebi myslil, zo swojskemu slodej wotpowěduja, je čětro čězka naležnosć. Nic jenož, dokelž njewotměwaja so wšitke programy na dworach tež po časowym planje programa, ale tež, dokelž zetkach na dworach, na puću abo při barje znatych, přecelow a při wuznych, kotrymž chceš husto hdy wjac hač jenož słowa powitanja popřec. Ale přez taktiku přenjej dnjej wužić, zniži so riziko być preslapieny.

Cyłkownje widžane, parowach lětsa někotre skupiny ze slowjanskeho susodstwa. Wjeselo na pisanosći mjezwočow, zynkow a narodnych drastow pak da mi kóžde lěto znowa šansu, być zakuzłana.

Kristin Heeleanec

Słowniček: tojšto – spousta, hodně, prawje njezajimuje – tak docela nezajímá, ski-čić so – nabízet se, slód – chut, preslapieny – zklamany, parowac – postrádat, zynk – zvuk, zakuzłany – okouzlený

ZÁPISNÍK

Bude fotbal Lužici spojovat, nebo rozdělovat?

Již od 19. dubna, kdy byl v Dešně založen dolnolužickosrbský fotbalový výběr (Serbske koparje/Wendische Auswahl), jsem měl jasno, co budu dělat 9. července. Pojedu se podívat na atraktivní fotbalový duel do Dolní Lužice do Dešna, kde se spolu střetnou dvě velice si blízká národní mužstva – „národáky“ Dolnolužických Srbů a Hornolužických Srbů.

Dolnolužickosrbský výběr byl podle společného prohlášení založen po vzoru Hornolužickosrbské reprezentace, kterou známe již od roku 2008. Lodivodem nového výběru se stal Horst Krawczyk, který v minulosti hrával ve vyšších fotbalových soutěžích.

Duel byl dlouho dopředu avizován jako historicky první střetnutí obou národů (nebo snad jednoho národa se dvěma jazyky, územně rozděleného do dvou spolkových zemí? – nad tím asi nikdy nepřestanu přemýšlet). Několik dnů před zápasem nicméně jak *Serbske Nowiny*, tak i *Nowy Casnik* informovaly, že nejde o první utkání Hornolužických Srbů s Dolními. V roce 1950 se výběry obou srbských Lužic spolu již utkaly a ten z té Dolní tehdy slavil vítězství 3:1.

Na zápas dorazilo mezi dvěma až třemi sty diváky (nechyběly ani ženy oblečené v krojích), což vytvořilo na útulném stadionku v Dešně dobrou atmosféru. Duel to byl po všech stránkách vyrovnaný, a i když bylo k vidění mnoho zajímavých akcí, během devadesáti minut základní hrací doby nepadla jediná branka, a tak o vítězi musel rozhodnout penaltový rozstřel. V něm byli úspěšnější hornolužickosrbští fotbalisté, kteří nakonec zvítězili 4:3.

Velice mě zajímá, zda na další EUROPEADĚ (fotbalovém mistrovství evropských menšin, hraném souběžně s fotbalovým mistrovstvím Evropy) 2020 v Korutanech budou mít Lužičtí Srbové oba dva výběry, nebo je bude reprezentovat jeden výběr. Upřímně mě totiž překvapila slova fotbalového nadšence a referenta Domowiny pro zahraničí Clemense Škody, který se v *Nowém Casniku* nechal slyšet, že by na EUROPEADĚ měl být pouze jeden výběr, ale silnější. V tom případě mi totiž trochu uniká význam založení dolnolužickosrbského výběru, který jistě mnoho utkání nesehraje (ostatně všichni víme, jak často hraje česká fotbalová reprezentace, natož pak ta lužickosrbská). K tomuto musím připomenout jízlivou poznámku z publikace o EUROPEADĚ 2012, za jejíž organizací stáli právě Lužičtí Srbové. Zde totiž Marko Kowar ve svém úvodníku píše, že až do konce června 2012 nikdo v Horní Lužici o EUROPEADĚ, Serbském wuběrku či Lužickosrbském národním mužstvu nic nevěděl. Navíc na soupise Srbů v tomto turnaji nebyl jediný zástupce z fotbalových klubů Dolní Lužice...

Josef Zdobinský

Česko-lužický věstník vydává Společnost přátel Lužice, U Lužického semináře 90/13, 118 00 Praha 1 – Malá Strana, www.luzice.cz, luzice@luzice.cz, ročně v osmi číslech a dvou dvojčíslech nákladem 300 výtisků. Cena 30 Kč.

Redakční rada: vedoucí redaktorka Eliška Oberhelová, Michalovice 17, 412 01 Litoměřice, eliska.oberhelova@gmail.com; zástupce vedoucí redaktorky: Jan Zdichynec, zdichy.j@seznam.cz; členové: Zuzana Bláhová, Radek Čermák, Štefan Pilát. Sazba: Martina Lapišová.

Roční předplatné: ČR 300 Kč, zahraničí 20 € (hotově 15 €) bankovním převodem na účet Fio banka, a. s., 2900678633/2010.

Objednávky a stížnosti na nezasilání: Redakční rada ČLV, U Lužického semináře 90/13, 118 00 Praha 1 – Malá Strana, luzice@luzice.cz, tel. 728 581 822.

Rada se ne vždy ztotožňuje s názory a slohem pisatelů. Za pravdivost odpovídá autor. Nevyžádané rukopisy nevracíme.

MK ČR E 6880. ISSN 1212-0790.